

6
35713
376
ТЕОФАН ЛЕБІДЬ.

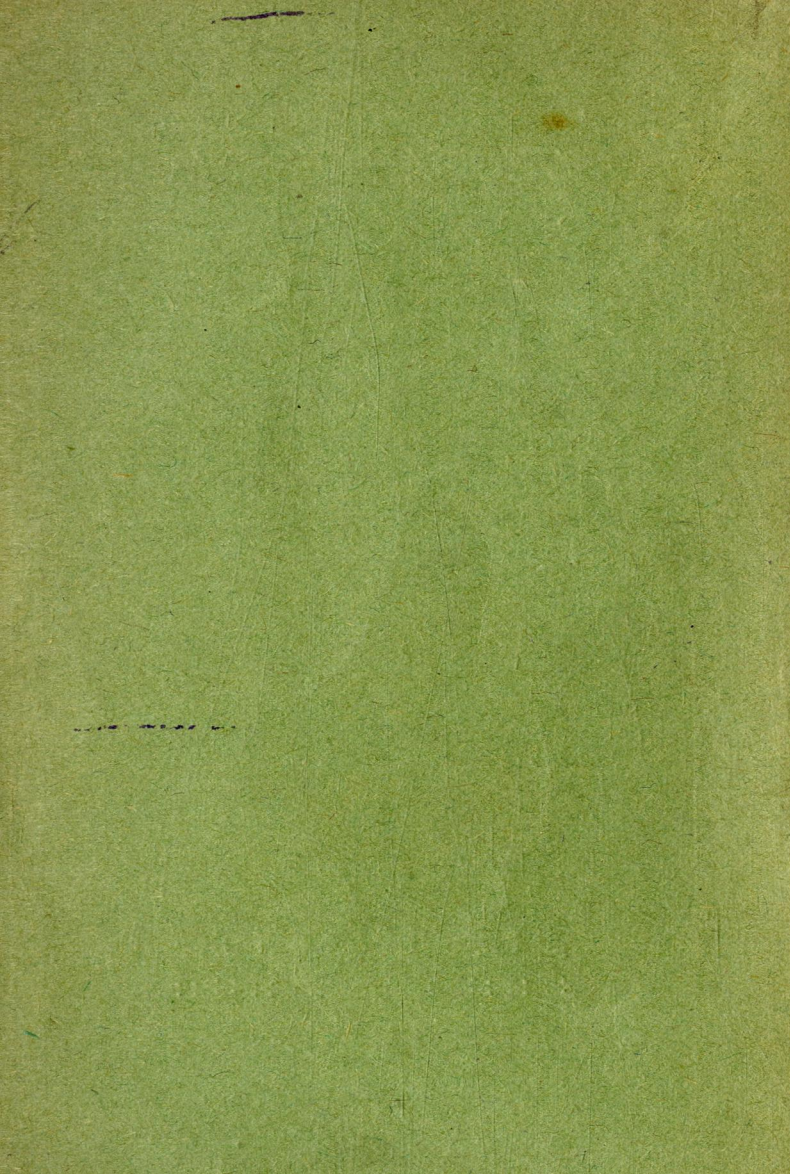
128
~~128~~
ЩО РОБИТИ?

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

„РІДНИЙ КОЛОС“

: : : : в Луцьку : : : :

— — 1936 — —

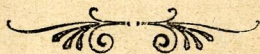

06
10
~~2277~~
ТЕОФАН ЛЕБІДЬ.

~~2280~~

524
ЩО РОБИТИ?

Оповідання з кооперативного життя
на Волині.

86906

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

Накладом Видавництва
„РІДНИЙ КОЛОС“
::: в Луцьку :::

— 1936 —

Ш5(2-4u)5-644

58 p2

3286

800008

Львівська державна
наукова бібліотека

№ 3280

В с т у п.

„Волинська тиха сторона“ з описом на-
строїв, стремлінь і шукань волинських селян це
тема, що займала вже багатьох українських
письменників. Але волинське село це бездонне
джерело для різноманітних досліджень та
спостережень. Віддалене від міста волинське
село в дореволюційних часах темне і невідоме,
щойно в перших повоєнних роках, за при-
кладом свідоміших одиниць, починає шукати
шляхів до кращого завтра, до забезпечення
своїх життєвих потреб.

Автор оповідання „Що робити?“ дає
власне образ такого занедбаного села, зма-
лює в реальному світлі волинську дійс-
ність, на її тлі представляє боротьбу двох
сил: жадібних визискувачів села і одурманених
утопійними кличами одиниць з одного боку й
одиниць творчих, яким залежить на піднесен-
ню духового й матеріяльного стану своїх бра-
тів з другого.

Оповідання має особливо реальний правдивий характер тому, що автор його мав нагоду на протязі кільканадцяти літ, особливо в дитячих роках, обсервувати життя волинського села, пережити спільно з ним смуток і недолю, вникнути в душу мас, і на власні очі бачити його стремління до поліпшення свого положення. Змальовані в оповіданні головніші дієві особи, як Кривогуз, Хедоситко, священник та дяк, а відтак збірні постаті хлопців та дівчат—це типи не вигадані автором, а взяті просто з життя.

Хаше видавництво, випускаючи в світ першу більшу працю молодого автора, що має неадиякі літературні згідності, вірить, що оповідання його зацікавить ширші круги молоді й послужить їм дороговказом до невпинного прямування до кращого майбутнього життя.

Видавництво.

м. Луцьк, грудень 1936 р.

Зближався місяць вересень... Все Довкруги виглядало ще гарно. Природа немовби усміхалася до свого оточення й погорджувала ним. Погода чудова. Сонце високо підноситься на небозводі. Воно виграє своїм срібно-блискучим промінням поміж стернею свіжоскошеного збіжжя. Затримується де не де на пів копах жовтої пшениці та білявого жита й ховається в холодочку густого, листястого, волинського лісу.

В ясну нічку виринає немов з під землі чарівний місяць. Його чудові, різноколірові проміння будять на ново, приспану по заході сонця, волинську природу до життя.

В дрімаючих вже лісах перекликаються між собою вряди годи різні пташки та порозуміваються інші твори природи. — Змучені довгою нічною мандрівкою місячні проміні знаходять собі врешті відпочинок в маленьких струмочках—річечках, що вужом поперетинали волинський, родючий чорнозем.

* * *

Іван Недобитко почуває себе серед тієї природи, серед її величі, могутності, краси малим сотворінням.

Уважає себе „нічим“. Просто чимось нездібним до життя. В його душі закорінився жаль, туга за кращим життям.

Недобитко хотівби полинати в засвіти, бажавби розширити свій світогляд. Він бувби щасливим, колиб йому вдалося хоч на одну хвилину забути про свої турботи про картини нужденного життя. Іван хотівби сполучитись з природою й набратись у неї нових сил до творчої праці, якаб вивела його з темряви сучасної гнилизни.

На саму цю думку в Недобитка серце починає швидше порушуватись; кров кружляє з прискіпшеним темпом, жили напружуються, голова пряцює,— Іван думає.....

Перед його очима пересовуються найрізноманітніші картини його життя. Він немов вкалейдоскопі бачить свою молодість, часи шкільні, потім військо, війну, неволю, поворот з неї, врешті життя повоеване, переповнене смутком, наріканням на злиднів-плачем вимушеної живки й хворих змарнілих дітей..

Іванову душу огортає розпач, а одночасно зо зболілих грудей виривається оклик: „ох, які ми нещасливі сотворіння!“ Він не вірив у краще майбутнє та й не міг вірити бо бракувало йому до цього сили волі, освіти і витривалости.

* * *

Іван прожив вже зо своєю жінкою Настею двадцять літ. За той час Бог дав їм п'ятеро діточок. Два хлопчики й три дівчинки.

Поки були, як то кажуть, кращі часи, Іван з жінкою господарували добре. Вистарчило в них завжди хліба до нового. Діточки були вбрані. Інколи вродувала Настя якесь поросятко, зарізала півника, а курочка знесла яечко. Було слава Богу самим що вісти. Було чим і діточок погодувати й жебраків обдарити.

Недобитко ніколи в своєму житті не дармував. Нема в дома роботи, він запрягає коні й їде на зарібки. Возить камінь до міста, дрова. Нема тієї роботи, бере сокиру та йде до ліса; там рубає дрова складає їх в шурки і заробляє кілька пятаків денно

Настя поглядала нераз на своїх діточок й казала:

— „Діточки ж наші, Іване, ростуть, як на дрожжах.—Подивись он на старшу, Марусю, яка гарна з неї дівчина.—За кілька років може й женихи трапляться. Треба буде віддати її в люде”.

Недобитки тішились своїми дітьми. Працювали для них з подвійним завзяттям. — Діточки їхні були слухняні, працювиті. Маруся помагала завжди матері весною працювати в городі, літом жала жито й пшеницю та вязала з батьком овес. Зимом пряла нитки на полотно або помагала матері виробляти килими.

Менший хлопчик Петрусь пас корови, а ще менша Ганя пасла гуси. Двоє найменшеньких Гриць і Парася забавлялися біля хати і пильнували госпо-

дарства, коли нікого не було вдома.

* * *

Час минав скоро. Разом з ним зміналося також людське життя. Старий Іван все більше й більше над чимсь задумувався, ходив сумний та похищував безрадно головою. Він хоч був темний чоловік, бо заледве навчився в школі розписатися, однак по мимо того розумів, що щось воно не туди йде. З кожним роком стає все тяжче й тяжче жити. Ціна на сільські продукти впадає, купити все дорого, до того податки великі. Жий як хочеш. Атут ще й діти підростають. Треба й про них подумати, треба й їм якось забезпечити ліпше майбутнє.

Іван нераз бувало ходить по хаті, вийде на двір, щось робить біля господарства. Зайде до комори, подивиться в засіки зо збіжжям тай цмакне, що стільки вже багато продав, ще більше треба продати, а що залишиться на хліб? Його голова аж висихає... І знов роздумує Іван над своїм положенням.

— „Знаєш, Насте, нам хліба мабуть що не ви-старчить до нового. Не знаю, що ми будемо робити,—а як там бараболі ще багато маємо? Як не хватить хліба, то будемо варити бараболю тай за тим жити до жнив“.

— каже Недобитко своїй жінці.

Настя похитує тільки головою й заводить від плачу:

— „Ох, лишенько моє, Іване, що то за часи настали?“

В хлопців уже й штанята подерлися,
Марусі треба купити чобітки, бо по снігу
не буде босоніж ходити“.

Іван не міг довше мовчати. Його зворушив
бабський плач і він протягнув:

— „На все треба.. А деж я візьму грошей:

Що я продам? — Пашні вже стільки нема
щоб на все вистарчило!! Щож будемо їсти,
коли все продамо?..

Тожто в половини зими прийдеться голодом
пухнути.

Сама-ж бачиш, Насте, що заробити нема
де. Кожний сам обходиться як може, а чужого
не наймає“.

На таких і їм подібних балачках пройшла ціла
зіма. Тепер саме починалася найгарніша пора року.
Та, на жаль, для хлібороба це найтяжча пора.

В цей час світять пустками засіки зо збіжжям
В клуні немає паші для худоби. В деяких дрібні-
ших господарів бракує навіть соломи на підстил.

Іван Недобитко ще гірше посумнів, коли при-
летіли з теплих країв пташки, перші вістунки весни.
Він побачив, що в нього вже зовсім мало муки, а
збіжжя в коморі вже майже немає.

Журився старий Іван.

— „Що зробимо“, — казав він раз до своєї
жінки,

— „Насте, тож то вже край приходить на нас. Позичити нема де.

В кого ми порятуємо себе та своїх діточок... Вже-й картофель мало. Корова також запустилася... Теля буде може аж літом”.

Зажурилася Настя. Плакала, тужила, думала, про своїх діточок. Її боліло материнське серце...

В селі позичити було годі. Всі селяне були бідні, всі нарікали на злиднів. Всі кляли жидів за те, що так марно платили їм за збіжжя, та що брали з них величезні відсотки за позичені гроші. Більшість господарів головною причиною селянського лиха вважали Мошка, який, мовляв вже кільканадцять літ сидить в їхньому селі й висисає кров, вдирає останню сорочку з бідного мужика.

II.

— „Ось, подивіться, куме Іване, на нашого Мошка”, — каже раз до Недобитка Павас Кривогуб,

— „він не сіє, не горе, землі не має, курей не тримає, ані корів. А живе ліпше, як ви, я, ліпше, як кожний господар. Він і не працює, а їсть собі, пане добродію, на обід мясо теляче, куряче, яйця, — словом, що захоче. На снідання пє каву з білим хлібом, з булкою та ще й з маслом. Яка йому хвороба. Кольки бракує ще під бік.

Він, як пан, проживає; — а морда червона, випасена, як спілий кавун“.

— „На те то він жид; його діло обманювати бідного мужика. Він на те має кеп. Наше-ж діло ритися в землі. Хіба я не знаю, що воно зле, але скажіть, як без жида жити?...

Наші діди, батьки весь час хороводились з ними, а жили ліпше за нас, — не можна без них обійтися.

Наша доля, Божа воля” — казав кумові Панасові Іван Недобитко.

„То стару байку ви розказуєте, куме Іване. Так не можна думати тепер, коли нас притиснула біда, а злидні розкрили свої гострі пазури і от от чекають на нашу душу, бо тіло вже висмоктали.

Подивіться-но, куме, на наше сусіднє село Коровай, як воно гарно живе, аж любо глянути.

Там люде свідомі. Там до приватника купувати й продавати ніхто не піде. Люде заложили в себе кооперативу, при кооперативі мають велику бібліотеку й читальню часописів. Збудували громадський магазини. — Мало того, ті розумні люде заложили в себе також „Ощадно-стеву касу“. Кожний свідомий селянин складає в ній свій заощаджений, тяжко запрацьований гріш. За якийсь час з гроша виростають десятки грошей, сотки, а відтак й тисячі. — Так то,

пане добродію, мудрі люди мають в потребі свої власні гроші. Не лізуть лихварям в руки. В селі Короваї люде вже свідомі — не такі дурні, як в нас”.

Слухав уважно Панасових думок Недобитко. Слухали їх усі селяне й похитували тільки головами.

Всіх їх притиснула однакова біда... Хліба не ставало, картофель з кожним днем маліло, а їсти щось треба було.

Мусіли подумати, щоб не вмерти голодовою смертю.

Всі селяне поважали Панаса Кривогуба. Вважали його розумним чоловіком. Бож Панас був, як то кажуть, непосидющою людиною, тай голова його варила не з гірше. Він все кудись їздив, привозив якісь книжки, газети. Рік тому був в місті на якихсь господарчих курсах і сам почав господарювати по новому.

В нього можна було завжди знайти пораду на всяке добре діло. Він дуже часто давав вихід своїм сусідам з трудного положення. Йому всі вірили.

* * *

Було це одної неділі. Після Служби Божої кількох громадян прийшло до Панаса й почали з ним розмову. Наперід почав Іван Недобитко:

— „Ото знаєте, куме, ми хочемо вас порадитись, як розумного чоловіка, як би то нам вилізти з теї нужди та навчитись якось жити по

людському, так як то ви мені казали живуть люде в селі Короваях.

Ми-б також заложили в себе он той каператив, колиб тільки нам хто поміг те діло зробити та навчив нас.

От можеб ви, куме Панасе, щось тут вдіяли? "...

Іван скінчив, а інші дядьки потакували й казали:

„Так, так, допоможіть нам, як ласка ваша, ми радо підемо всі, як один за доброю порадою”...

Кривогуб став, найперше подумав, бо ніколи не любив говорити на вітер. Що тільки колинебудь говорив, то наперед обдумав, обгрунтував, а опісля казав. Так було й тепер:

„Люде добрі, колись ви мене не слухали. Тоді вам н чого не бракувало. Всього ви мали доволі.

Я як тільки приїхав з кооперативно-господарчих курсів, хотів щось в нашому селі заложити. Я хотів поліпшити долю хлібороба, просвітити його, вихнути йому в руку книжку, газету. Коротко кажучи я хотів витягнути селян з темряви.

Все те говорив я тоді на вітер, як до стіви. Ніхто мене не слухав, ніхто мені не вірив. Тепер, коли вас притиснула біда, ви прийшли до мене за порадою.

Ну, нічого, я й з того зовсім задоволений. Бачу в вас зявилася охота до праці, а де є охота, там піде й праця.

Ось я взавтра поїду до міста й поговорю там в нашій справі з інструктором кооперації. Може як раз вдасться в нашому селі заложити хліборобську кооперативу. Пізніше як що ця установа піде добре, відкриємо молочарню, побудуємо громадський магазин, заложимо ощадностево-позичкову касу, читальню і т. ін. господарські та культурно-освітні установи.

За кілька років наше село може бути прикладом для інших соток темних, одурманених ще сіл Волині.

В нас не буде ані одного приватного купця в селі. Самі будемо в себе панами. Наш тяжкозапряцьований гріш не піде вже в нетруджені руки. Він вернеться до нашої кишені.

Оце я вам розказав поверховно про, те що маємо робити, більше й ясніше я розказати не вмію, бо-ж я такий самий темний селянин, як і ви.

За якийсь час приїде до нас на організуючі збори з міста інструктор.

Він вам все виложить, як на лопаті, а тим часом ми скінчимо на цьому. Тепер, дорогі мої, йдіть до дому й намовляйте других на добре діло.

Яб дуже радів, колиб на збори прийшло ціле наше село."

* * *

— „А може то воно й добре“,—каже дід Захар до Івана Недобитка, коли вийшли на дорогу.

— „А вжеж, що будемо мати з теї каперитиви неабияку користь.

Тож ви знаєте, що в мого кума Панаса голова не капуста. Він як щось видумає, то вже мусять бути добре й користне для всіх.“

До розмови прилучився Терешко Звісний:

— „А ви чули, Іване, що Панас казав, що як ми заложимо в себе кооперативу, то він постарається зараз в сусідньому селі Короваях позичити в громадському магазині для нашого села 100 пудів жита на хліб до нового“.

— „Давби йому Бог на розум. Можеб не одному бідному чоловікові поміг тим“—каже дід Захар.

Отак розмовляючи, незогляділися селяне, як вже й прийшли до дому. В дома заравже порозказували про те, що сьогодні печули в Панаса, своїм жінкам, дітям, сусідам.

Всі дуже тішились, але не тому, що буде кооператива, а тому, що Кривогуб приобіцяв доставити для бідніших селян 100 пудів жита на хліб.

III.

По відході селян Панас хвилиночку подумав, взяв шапку й побіг швиденько аж на край села. Там стояла невеличка, вгрузла вже трохи в землю хата Мелашки.

Панас підійшовши під двері, затримався трош-

ки, поправив чуприну, підкрутив вуса й застукав тихенько раз, другий, по хвилині третій.

Врешті почув різкий тенор:

— „Прощу, увійдіть“.

Панас відчинив двері й привітавшись, промовив:

— „Пане, регенте! приходжу до вас з поважним ділом. Були оце в мене сьогодні деякі селяне й просили порятувати їх в біді: дістати для села десть кількадесятків пудів жита на хліб до нового. Я їм обіцяв те позичити в громадському магазині, в селі Короваях, алеразом з тим думаю використати цю нагоду й заохотити селян заложити в себе кооперативу.“

Я їм трохи розказував про те все й вони ніби то погодилися, але ще треба над ними попрацювати, треба їх більше усвідомити.

Отже приходжу до вас, пане регенте, з цією справою й прохаю вашої помочі.

Ви можете тут найкраще мені допомогти в цьому ділі.”

Пан регент думав кілька хвилин. Потім почувся за голову, схилював і врешті промовив притишеним голосом:

— „Воно то бачте, Панасе, ви добру думку маєте, але мене ради Бога не чіпайте. Я, як вам відомо, чоловік на посаді. Держуся її, як тільки можу. Не хочу влазити в ту кооперативу,

бо це на мою думку, трохи політична справа. Якщо я туди вмішаюся, то зараз треба буде мати діло з владою. А я того дуже боюся. — Не хочу стратити свого кавалка хліба. Отже раджу вам самім робити, як знаєте, а я вам не можу помагати в цьому ділі”.

Панас ще трохи поседів, а відтак, попрощавшись з дяком, пошкандибав крок за кроком до дому. Він ніяк собі не міг уявити, щоб дяк не хотів взяти уділу в акції заложення кооперативи.

— „Щож тут політичного?“, — проскакувало крізь Панасову голову;

— „хіба, як я буду купувати, чи продавати в кооперативі, то то вже політика?“

Він не міг ніяк зрозуміти дякових слів.

— „Й навіщо було йти до нього. Тож наш дяк набитий дурень. Хіба він розуміє, що таке кооператива, що таке політика? — Хіба він розуміє, що село бідує під злиднями, що його треба просвітити та навчити. Врешті, якого біса я заглянув сьогодні в його хату? Тепер він знає про все й може мені замість допомогти, не в одному ділі зашкодити. Регент довідався вже про всі мої пляни.“

Такі думки родились в Панасовій голові й не давали йому спокою.

Кривогуб всеж таки не зражувався першою невдачою. Він постановив ще зайти до священика.

Може хоч той допоможе якнайскоріше закласти кооперативу.

Священника застав Панас на подвір'ї церковного дому. Поблагословивши гостя, О. Петро відразу запитав його:

— „Ну що скажіте харошаво Панас?“

Кривогуб почав розказувати пан-отцеві все те, що говорив перед хвилиною регентові: священик здавалося звертав мало уваги на Кривогубові слова, а коли той скінчив, п.-отець повторив йому майже те саме, що говорив дяк та ще додав, що „ето не-благородное дело“ та що він не благословить кооперативного почину, а навіть попередить в неділю своїх парафіян, щоб не записувались в члени кооперативи.

* * *

Панасові вже зовсім відпала охота переконувати священника. Він тільки сумно попрощав пан-отця й поволікся, опустивши голову, до дому.

Довго тягнувся Панас вигоном села; в голові у нього все щось крутилося та мішалось. Він ніяк не міг зрозуміти того, що чув. Він не дивувався-б, коли б так ставились до культурних справ темні селяне, але дяк і священник те ж сіль землі нашого села, сіль, що втратила свою силу.—Кривогуб вже майже перед своєю хатою затримався на хвилинку. В нього зявилася нова думка, тим разом вже активніша від попередніх. Він думав:

„Аджеж наші душепастирі тільки перешкоджу-

ють нам в доброму ділі. В наше село треба доброго пастиря,—Українця, якийби усвідомлював темних селян не тільки в релігійних, а також в господарських та культурних справах і надавав властивий напрямок цілому життю нашого села.

Роля священика не повинна обмежуватись лише відправою Служб Божих в церкві. Вона мусить розширити свої рямки й зайняти перше місце на ниві національного життя.

От яких душепастирів нам треба!“—Останнє речення майже викрикнув Панас, але в захопленні сам цього не помітив.

IV.

Вже сутоніло, коли Кривогуб добився до своєї садиби. Увійшовши в хату Панас привітався з хлопцями, що позбірались у нього на вечорницях.

Відтак розмова пішла своїм шляхом. Один оповідав про те, як він служив у війську, що там бачив та при тому всьому не забув похвалитися, як то він гарно навчився балакати „не по нашому“.

— „В пул до шустої сіли ми до потягу в місті Крупи. За дві години, то єсть в пул до усмої були ми на станції Миків, а щойно петнасте по чвартий на другий день були ми вдома“ — тягнув баском Петро Хвальковський.

— „Ти дурниці плетеш, Петре“, каже Гриша Бобренко,—

„От, як я з батьком їздив учора до млина, та як переїздив через місто Мушку, то бачив там таку машину здорову, що помістилаб в собі в п'ятдесят людей. — А гарчала-ж вона, як сто собак, взятих разом в одну буду. От, хлопці, чудо і чорт його розбере, що воно таке!...

І то знаєте стоїть і гарчить, а після, як вже розсердилась, то як не гавкне, а після, як не рушить з місця, то тільки за нею закуріло. — Та машина скидає трохи на втомобіля, тільки не така”, — Таж то мабуть „цензаровий автомобіль“,—вмішуючись в розмову, сказав Петро,—

„Я на таких машинах їздив з сержантом скуповувати свині до військової кухні“.

Деякі хлопці оповідали, що чувати в селі, про що люде говорять, про жнива, женячку, дівчат. Врешті зійшли на сумну тему сільських влиднів, сільську нужду.

* * *

„Мої мама сиекли вже вчора в останне хліба, розчинили тай кажуть: „тепер, дітки, будемо голодати, як що якась спасенна душа не позичить до нового хоч в п'ять пудів муки, бо своєї вже не маємо” — протягнув притишеним тоненьким голоском вихудлий хлопчина з блакитними очима й кучерявим волоссям.

„Тай у нас не ліпше”,—каже Петро— „мама вже навіть вночі не сплять. Думають про те, що муки за мало”. — Майже те саме виповів

кожний парубок, а відтак задумалися всі й посумніли.

Павас Кривогуб все прислухувався хлопячій розмові, пронизував їх своїми бистрими очима тай нарешті не втерпів, промовив:

— „Тут немає ще чого журитися. Воно то правда, часи настали тяжкі. Зо всіх усюди виглядають злидні. Кожний хоче прожити, кожний дивиться на селянина, як би то використати його працю і темноту. В цьому той лежить біда, в цьому джерело наших злиднів. Ми одначе не повинні падати на дусі, на силі. Ми навпаки мусимо з кожним днем усилюватись, мусимо кріпнути передовсім духово, відтак матеріяльно. Як будемо сильні, нам тоді ніхто не буде страшний.

Я от хочу позичити в громадському магазині в селі Короваях 100 пудів жита для нашого села до нового хліба, щоб ваші матері вже не журилися, з чого пектимуть хліб для своїх дітей. За три дні поїдемо й привеземо приобіцяне збіжжя. А тепер слухайте далше, мої любі, тільки уважно.

Отже я думаю вмовити наших селян заложити в нашому селі кооперативу.

Про це говорив я вже деяким сусідам сьогодні й вони нібито погодились. Навіть Іван Недобитко та дід Захар сказали, що то добре діло, коли я їм пояснив значіня кооперації.

По обіді, оце перед вечером, бігав*я до дяка та до попа й хотів приєднати також їхню поміч у цьому ділі. Вони обидва однак відмовились та ще й обіцяли шкодити, бо то, кажуть, „неблагородне“ діло.

Бог з ними, коли так, ми й самі дамо собі раду. Я думаю й надіюся, що в першу чергу мені в великій допомогі стане молодь, ви хлопці, Обіцяєте?”

— „Обіцяємо, обіцяємо, дядьку, всі, як один стати з вами до спільної праці!“ — загули хором хлопці.

— „А можеб ми так заложили в себе по жнивах громадський магазин?”

Це булоб корисніше від кооперативи“,—зятягнув присадкуватий, з великою чуприною й темно — синіми очима хлопець.

— „Пожди, хлопче, не відразу Київ збудували. Поволі все зробимо: насамперед кооперативу, а тоді магазин, молочарню і т. д. На раз всього зробити не можна“ каже йому Панас Кривогуб.

Хлопці ще довго не розходились по домах. Вони розпитували Панаса докладно про кооперативу, про те, як її закладати, хто має крам привозити та звідки його брати і т. д.

Панас довго ще пояснював це все, вкінці змучився, охрип і так промовив:

— „Тепер вже йдіть, хлопці, домів, бо пізно,

а я змучений; скоро будуть у нашому селі загальні збори. От на них ви про все докладнісенько довідаєтесь від пана інструктора, який приїде до нас в той день з міста. Зараз, взавтра не марнуйте часу, а заохочуйте людей до кооперативи. На вас я покладаю всю надію. Бувайте здорові!!

Бажаю вам поведження й успіху в доброму ділі!"

Хлопці підбадьорені та заохочені Панасовими словами, розходились по ділах. В кожному з них вродилося бажання стати активним членом кооперативи, віддатися цілком громадській праці та шей других до неї заохочувати.

І дійсно зараз-же на другий день було видно, що ванал молоді не залишився на словах, але перетворився в діло. Ідея кооперації, зашіплена Кривогубом, почала набирати конкретних форм. Тут і там в селі на вигоні, чи біля церкви, стояли купками старші люде, молодь, хлопці та дівчата, а серед них один оповідає про кооперативу, інші слухають аж роти пороззявляли.

Майже ціле село знало про те, що священник та дяк відмовилися помагати при заложенні кооперативи, та шей говорили, що будуть людей відбивати й забороняти записуватись в „неблагородное дѣло“.

Всі селяне потрохи переконувались, що таке духовенство не відповідає сучасним потребам села.

Воно не помагає селянам вийти на добру дорогу, на той шлях, по якомуб вони дійшли до кращого завтра, до добробуту, до матеріяльної, а ра-

вом і духової незалежності.

— „Або то пастирі, то урядники консісторські, а не пастирі. Он в селі Короваях та в деяких інших селах священники зовсім інші... Вони й правлять гарно, аж любо послухати, просто, зрозуміло, так, як ми сами говоримо. Й проповіді говорять по нашому та щей в кооперативах, читальнях та в інших культурних установах працюють.

А наш все тільки „кацапщину“ розводить. Йому ще в голові „батюшка цар“ та „матушка Росія“,—викрикує на вигоні Петро Хвальковський.

Всі інші селяне йому підтакували й незабаром майже одноголосно вирішили вибрати делегатів до благочинного з прозьбою ужити всіх заходів до призначення їм священника й дяка з осіб свідомих свого українського походження та гідних словом і ділом служити своєму народові. В делегації мав бути Панас Кривогуб, Іван Недобитко та Петро Хвальковський.

Кривогуб, хоч сам не брав вже тепер уділу у всяких вуличних балачках на тему заложення кооперативи та зміни духовенства, одначе він про все докладно чув від своїх хлопців, які все робили за нього й вечером здавали Панасові якби звіт зо своєї діяльності.

Панас затирав від задоволення руки, бо він тепер був переконаний, що священник йому не пошкодить, а навпаки може навіть допомгти, коли почне агітувати, проти записування в члени

кооперативи. Ціле село вже упереджене і ворожо проти нього наставлене. — Мовчали лише ті селяне, що сіяли на половину церковну землю.

Молодь тепер вже уважно слухала Кривогубових наставлень. Вона дуже тішилась з того, що дістала від нього такі поважні та гонорові ролі.

Панас Кривогуб побачив, що нема чого довше зволікати з заснованням кооперативи. Село вже було зелектризоване, заохочене, підбадьорене. Треба чим скорше ділати, як то кажуть: „куй залізо, поки гаряче“.—Так саме й тут.

Аджеж можна було сподіватись, що хвилеве захоплення села може швидко замінитись в розчарування. Але, щоб додати ще більшої охоти селянам, Панас рішив переговорити з управою громадського магазину в селі Короваях, щоб позичити у них 100 пудів жита на хліб для свого села до нового. Він робив це на швидку руку. Одного дня поїхав туди, переговорив, заложив вексель, а на другий день перед вечером, вислані фурманки привезли для селян хліб.

Не було кінця тій радості, що панувала у його односельчан. Деякі мало не цілували Панаса й дякували йому за добру, спасенну поміч.

— „Дай вам, Боже, здоровлячко, Панасе, що змилювалися над моїми бідними сиротами“—говорила баба Палажка,

„ми вам віддамо з процентом“. Інші підходили до Кривогуба, діставали пайки тай рэзпитували про

кооперативу. Панас радо уділяв усім відповідних пояснень.

Село було цілком задоволене, бо мало вже те, що найголовніше. Жінки не потребували журитися, з чого взавтра спечуть хліб. Не було в селі тільки грошей, але й цьому лихові можна було наразі за-
побігти.

Податки відложив уряд на осінь, а солі та інших необхідних продуктів можна було дістати то за яйця, то за масло, що їх селяне мусили ще продавати поки що тому самому Мошкові...

Тепер Панас уже сміло й весело поїхав до міста в якому знаходився Ревізійний Кооперативний Союз. Там порозумівся з інспектором, опісля з інструктором.

Інспектор обіцяв, що інструктор за кілька днів приїде до них і все потрібне полагодить. При цьому не забув п. інспектор подякувати Панасові за його працю в селі та побажати найкращих успіхів.

З веселою усмішкою на лиці вийшов Кривогуб з Ревізійного Союзу й поїхав задоволений до дому.

Панас тепер вже твердо вірив в те, що кооперативні збори за кілька днів відбудуться в його селі з найкращим успіхом і при великій кількості селян. Мимо того голова його без перестанку працювала. Він обдумував та намічував собі цілий плян зборів, укладав промову, чи вступне слово, яке йому, як ініціаторові й організаторові, треба буде виголосити. Міркував де то найкраще було зробити збори й як

прикрасити сальо.

— „Ну відомо, для інструктора треба буде зробити підвищення. На ньому поставити стола, з боку крісло.

На передній стіні завісимо портрет Шевченка, гарно прибраний вишиваними рушничками, — решту стіни приберуть дівчата квіточками“ — думав Кривогуб, вертаючись вже до дому.

V.

Незабаром надійшов і довгожданий день Зборів.

Вже від самого недільного літнього ранку Панас Кривогуб не дармує. Він встав сьогодні ще о четвертій годині. Вислав коні до міста поінструктора, а сам ходить від хати до хати й заказує людям, щоб приходили сьогодні о 12 год. на кооперативні збори. Панас не має часу. Деяких молодших дівчат забирає з собою таки зараз, щоб допомогли йому прикрасити сальо. Кривогуб повідомив про збори всіх громадян. За яких небудь пів години вже ціле село гомоніло про інструктора, про Панаса.

Салья в скорому часі була готова, чудово виглядала й очікувала на гостей. Вже підчас улаштування підвищення та зукрашення стін збиралися на вигоні гуртками люде та повільним кроком машерували на збори. Деякі з цікавіших вже від самого ранку приглядалися убірці сальі.

Десь коло полудня салья була набита народом. Були там старі баби, чоловіки, молодь—ціле село,

крім священика та дяка. Навіть священикова служниця прийшла послухати, що тут будуть говорити, щоб оцісля розказати про все батюшці.

В помешканні гамірно, весело. Один другому оповідає, що він бачив та що купував учора на ярмарці, що нового в селі. Солтус розказує, що чув на гмінному зібранні і т. ін.

Так балакуючи про те і про се, вони раз враз споглядали на величезний портрет на стіні й зачитували один другого:

— „А то хто такий? Нащо він тут висить?“

Та ніхто з присутніх не знав того обличчя. Старі бабусі казали, що то мабуть картина з того пана, що швидко має приїхати. Якийсь мудрагель висловив іншу думку, що се Тарас Бульба.—Врешті звернувся хтось до Панаса з прозьбою пояснити їм, чий то портрет?

— „То портрет нашого найбільшого українського поета, Тараса Шевченка“, — каже Кривогуб.

— „А там під тим портретом написано: „Обвіміте, брати мої найменшого брата, нехай мати усміхнеться, заплакана мати!“

„То слова з Шевченкового твору з „Кобзаря“. По інших церквах, де священики Українці, навіть рік річно відправляються панахиди за його душу та влаштовуються академії.“

Підчас цього пояснення вбіг на сальо хлопець і крикнув з усієї сили:

— „Дядьку, йдіть, бо пан вже їдуть!!!“

Кривогуб поправив чуприну, підкрутив вуса й вийшов на зустріч.

По привітанню, інструктор замінивсь з Панасом кількома словами й увійшов на салю.

Люде затихли. Було чути тільки віддих кількадесятків грудей, гавкання собаки на двері та цвірінкання пташок.

* * *

Інструктор увійшов на підвищення, поглянув на зібрану товпу, хвилиночку подумав, а відтак почав:

— „Шановні громадяне! Сьогоднішній день, на мою думку, являється для вас всіх, тут присутніх великим днем. Він мусить бути записаний на першій сторінці в історії вашого села. Сьогоднішній день буде границею між вашим дотеперішнім життям а тим, яким ви хочете жити в будучності.

Я приїхав на ваші збори не тому, щоб сказати вам кільканадцять гарних слів, а тому, щоб закорінити у ваших добрих, не зіпсутих ще серцях бажання та стремління до кращого завтра, до добробуту, до матеріальної незалежності. Хочу подати вам вказівки, як належить боротися з вашим найбільшим ворогом — нуждою, з вашими злиднями.

Ви вже мабуть переконались, що це ворог страшний, бо скривається він в кожному з вас,

перебуває у вашому „я” і тому його трудно перемогти без доброї, ґрунтовної підготовки.

До цього треба набратися твердого усвідомлення, що злидні та **нужду** можна подолати тільки спільними силами, силою всіх, зорганізованих людей. Треба стати дружно і виповісти тому ворогові війну.

До помочі в цьому великому ділі, в цій тяжкій боротьбі, може послужити вам тільки кооперація та її сестра **ощадність**, бо лише їх кличі, їх ідеї принесуть смертельний удар приватним визискувачам та лихварям. Вже пора нашому народові покинути бавитись в сентиментальні утопії та в різні інші химерні фантазії. Треба задивлятися на життя тверезими очима, особливо в теперішній час, коли з усіх боків гризуть нас воші, висисають нашу кров паразити.

Мусите раз на завжди зятати собі, що життя—це тяжка, запекла боротьба. Виходять з неї переможцями лише ті люди, які належно приготувались до тої боротьби. Життя є тверде. Воно не знає жадних уступок. Воно нагороджує людей вправлених, витревалих, карає натомість немилосердно кволих, нездібних до чину.

Найкращу підготовку до життя дає згадана мною кооперація. Суть її полягає в тому, щоб не одиниці — паразити тримали цілу торгівлю та промисл в своїх руках і тягнули з них доходи, а загал. — Не повинно бути приватних склепів,

а кооперативи, в яких мають уділ всі мешканці даної держави і всі вони мусять мати, відповідно до своїх уділів, доходи. В такий спосіб збагачуються всі люде, а не одиниці, як робиться там, де ідея кооперації ще не вкорінилася.

Подивіться самі: ось у вашому селі тримає крамницю якийсь Мошко. Він мало робить, добре їсть, гарно вбирається, а за чий гроші? — Таж за ваші! Ви кожний свій тяжко запрацьований гріш відносите Мошкові. Ціни на товарі він встановлює сам. Заробляє скільки сам хоче, а бідний темний мужик нічого не розуміє. Він бачить, що біда, але з якого вона джерела виходить, того йому не видно.

Чи не краще булоб, якби доходом поділилось ціле село, замість Мошка?

„Одиниця не повинна збагачуватись, а лише цілий нарід. Не тоді буде всім добре житися, коли мені буде добре, а лише тоді мені буде добре поводитися, коли всім добре“ — От вам засада й підстава кооперації!!!

Чи зрозуміли добре? — Отже вашим завданням тепер, коли хочете поліпшити своє положення, заложити в як найшвидшому часі в своєму селі кооперативу. Кожний член мусить вложити відповідний уділ. Хто має змогу, може вложити навіть кілька таких уділів і розпочати негайно працю.

Остерігаю вас одначе перед конкуренцією Мошкової крамниці. Кооператива — це могила для

приватного склепу. Це дуже добре розуміє Мошко, може краще від вас і тому буде старатися на кожному кроці її підкопати, знищити. Він почне навіть таньше продавати в своєму склепі, ніж ви в кооперативі. Він з початку доложить, але буде жити тією надією, що свою згубу поверне втрое, коли повалить кооперативу.

Маю надію, що ви витримаєте й переживете Мошкову боротьбу і, що ніхто з вас не піде до крамниці приватної, коли буде своя власна, цілого села.

Коли кооператива піде добре, то пізніше зложимо ще ощадностеву касу, молочарню, громадський магазин, а там далі організуємо господарські та загально-освітні курси для дорослих. Одним словом, думаю, що за кілька років ваше село буде прикладом для інших соток запропащених ще, завдяки браку усвідомлення, сіл Волині.

Я дуже задоволений, що по моєму від'їзді, ви не залишитесь самі на поталу роздратованих ворогів кооперації, а будете мати мого заступника й свого дорадника, свідомого в цій справі, нашого минулорічного курсанта, шановного добродія Панаса Кривогуба. (Кривогуб встав зі свого місця й чемно вклонився інструкторові).

На закінчення пропоную зборам не гаяти часу, заслухати й прийняти статут кооперативи і вибрати відразу управу та надзірну раду."

Всі погодилися на пропозицію інструктора. Панас Кривогуб голосно й чітко прочитав нормаль-

ний статут, який всі присутні на Зборах затвердили і за якийсь час була прочитана листа Управи кооперативи. В склад її входили: Панаас Кривогуб — голова, Іван Недобитко — заступник голови, Петро Хвальковський — скарбник, Гнат Степовий — секретар; Данило Синюк, Василь Левченко та Гриць Бобренко — ревізійна комісія.

— „Тепер, мої любі,“ каже інструктор, „раджу вам вислати когонебудь до міста і закупити там відповідні квитарі, зошити, затовити печатку й розпочати працю. Маю надію, що за місяць розпочнете торгові операції. На закінчення бажаю вам, як найкращого успіху в початому ділі й позволю собі піднести оклик:

„Хай живе кооперація!“ „Хай живе рідний незалежний промисл!“.

— „Хай живе! Хай живе! Слава!“ — заревли хором цілі збори.

„Хай живе пан інструктор!“ — крикнув Кривогуб.

— „Хай живе! Хай живе! Слава!“ — завтोरували йому сильні голоси мужчин.

На цьому організаційні збори кооперативи закінчено. Інструктор зійшовши з підвищення, ще довго розмовляв з Кривогубом. Давав йому вказівки що до праці в кооперативі, розпитував про новообраних членів управи. Після того інструктор відїхав до сусіднього села Кореваї. Селяне ще довго не розходились. Розбившись окремими купками, вони все гуторили на тему сьогоднішнього дня.

VI.

— „А що чули, діду, що той пан говорив. та чи все второпали, як слід?“ — промовив, йдучи вже до дому Терешко Звісний до діда Захара.

— „Та вжеж, що все вчув та й все зрозумів. Тож він говорить так просто, та так такісеньки як я, ти, моя стара і всі ми. Він хіба не менше вуча-ний, як наш батюшка, а говорить багато ліпше. Все, про що той структор говорив, я зрозумів до крихітки. Ото то голова, не капуста! А яй, які то мудрі люде на світі; все знають, не такі дурні, як ми“...

По цих словах дід Захар задумався. Терешко також про щось думав, похитував головою й видко був задоволений з себе.

— „А нашого пан-отця та дяка здається не було на зборах?“ запитав він.

— „А так, я навіть розглядався, думав, що батюшка прийдуть і будуть також говорити нам щось цікавого, але не було.

— „Річ в тому, діду, що наш батюшка є стра-шенним ворогом кооперативи. Я навіть чув, що ні-бито він має якісь коншахти з Мошком. Що ніби-то Мошко обіцяв попові давати в борг усякий крам, як той останній pomoже йому повалити кооперати-ву. А що ви думаєте, від таких пастирів, як наш, всього можна сподіватися. Що його обходить нарід. Він глядить лишень, щоб йому добре жилося, щоб тільки його рукави були повні. Яке йому діло, що ми голодаємо. Для нього вистарчить, що він ситий.

Пова тим нехай гинуть всі люде. Нам таких пасти-рів не треба.—Нам треба такого священика, як в на-шому сусідньому селі Короваях, такого, про якого казав на вигоні Петро Хвальковський”,

VII.

В селі кипіло немов в кїтлі. Навіть старі ді-ди, бабусі й їхні недорослі — внуки говорили про кооперативу, про краще життя та про пана „струк-тора”, що не погордив селянами й завітав до них, щоб навчити чомусь кращому.

— „А що, куме Іване”, —звернувся після збо-рів Кривогуб до Недобитка, — „будуть з нас ще люде?”

— „А вжеж“, — похитує головою Іван,—„бу-дуть, куме. А все то через вас. Якби не ви, то ми й до смерти не зналиб, що є десь на світі така гарна „канерація“... То ви, Панасе, нас витягаєте з темряви й показуєте шлях нашим дітям. — За те вам, велика подяка належитьсья від цілого села й від будучих його поколінь. Ви для нас та для них здобуваєте добробут”.

— „Так то воно так, куме Іване, але не час тепер на похвали; ми мусимо взятися, не гаючи часу, до діла. Нам не можна стратити ані одної хвилинки“, — каже Панас, — „Давайте-но відразу взавтра зберемо в мене вдома цілу кооперативну управу і поговоримо, як-би то роздобути трохи гро-шей, закупити потрібний для кооперативи крам, на-няти помешкання, вистаратись дозвіл і почати працю.

Недобитко з тим погодився й зараже почав заказувати членам управи, щоб на другий день прийшли до його кума Панаса на засідання. Всі обіцяли бути, лише Петро Хвальковський висловився, що „кооператива—не вовк, в ліс не утече” і тому, мовляв, нема чого спішитися, але нарешті і він погодився.

* * *

Старші селяне почали поволі розходитись до своїх загумінків, а молодші, тому що вже сонце ховалося за недалекий ліс, почимчикували парами, взявшись за руки вигоном ген на край села, аж на подвір'я Мелашки.

Там то вони частенько збиралися в гарві місячні весняні й літні ночі, щоб побачити один одного, поговорити про денні турботи, відпочити на любовній розмові... в коханні...

На вечорниці, до зібраної молоді виходив також частенько дяк і співав з хлопцями та дівчатами ріжних пісень. Це були найкращі хвилини молодости, хвилини оспівані поетами та співцями кохання.

До Мелашки ходила вряди годи й Маруся Недобитко, де зустрічалась зі своєю подружкою Яриною. Їх серця від давна, ще від дитячих років, падали любовю... Були чули. Тепер обидві були закохані.

— „Чого ти, Ярино, так посумніла останніми днями? Аджеж він не цурається тебе. Я навіть чу-

да від моєї мами, що він думає тебе засватати в Пилипівку, а там і весілячко виправите! слухай, Яриночко, а чи попросиш мене за дружку?... Ех нубо... Ірчик, озовися... Чого гніваєшся на мене?“... щебече до своєї товаришки Маруся.

— „Перестань, Марусю; — хіба ти справді нічого не чула? Ти певно кепкуєш з мене!! Та вже-ж ціле село про те говорить, а ти ще кривавиш мое вболіле серце. Ох, лишенько, мое горе, колиб я знала, булаб краще ще малою вскочила в річку, а то мушу тепер йти за нелюба... Ох... ой...!!“...

Ярина недокінчила вже останнього слова й задилася гіркими сльозами. Маруся нічого не розуміла. Вона несвідомо співчувала своїй бідній ровесниці.

— „Та нубо годі вже мое серце. Все якось скінчиться. — От ти кращеб мені сказала, хто твій нелюб?“

— „Ох, не можу, Марусечко; не в силі я вимовити його імя..., воно сидить в моїх печінках... А ось там він.. йде... до нас з Грицьком... Постій я втічу — я в світ за очі піду...“, побивалася Ярина в ту хвилину, холи Петро з Грицьком їх навздоганяли.

— „Ох, Боженьку милосердний, і чого вона так ненавидить мого Петра!! Тож він мій; моїм мусить бути на віки. Я без нього не буду щасливою“, — думала Маруся, вітаючись вже з хлопцями. Вона так думала й не знала, що Петрів батько вже говорив з Терешком про те, як-би то поженити в найближчі місяці своїх дітей: Ярину з Петром. —

Терешко приобіцяв видати заміж Ярину за Петра, але дівчина негодилась на те, бо кохала від давна стрункого, вродливого Гната.

— „Ну що, Ярино, що, Марусю; як там вдадуться сьогоднішні вечорниці? — А чи ви знаєте, що ми сьогодні мусимо добре забавитися; от не мішало б навіть музику цокликати, нехай витинає, поки закаблуки цілі. Сьогоднішній день треба нам молодим, добре затишити. — А ти чого, Ярино, така мовби три дні нічого не їла. Чого скривилася, мов середа на п'ятницю?“ — почав язикатий Петро.

— „Є та в неї й сльози на очах стоять“ — додав швидко Грицько Бобренко.

— „Відомо чого плаче. Вона мене не любить, батька не слухає, а Гната по самі вуха кохає. Ярина без того шупака жити не може,“ — майже сердито пробурчав Петро Хвальковський.

— „Ну й добре, — ти хочеш мене взяти за жінку. Тобі пахне моя десятина, але не діждеш того... Луче піду втоплюся“ — говорить крізь сльози Ярина.

— „Ну ще побачимо чия виграє, але ти смарката стережись. Гнат тоже нехай не буде такий розумний. Я ще з ним зустрінуся в штири очей, а тоді вже або пан або пропав, або моя виграє або його!... Бувай здорова, Ярино, і ти, моя зозулько мила!“ — сказав в останнє, відходячи Петро.

В Панаса гамірно. Дітки поховалися в запічок й сидять тихесенько. Жінка ще порається біля печі, доварює вечерю. Всі члени кооперативної управи зібралися в Кривогуба, щоб обговорити найважливіші справи: як та де найняти помешкання під крамницю, справу вкладів до кооперативи, справу доставки товарів.

Настрій у всіх веселий, на обличчях іронічні уемішки, вираз перемоги, погорди над злиднями, над визиском приватних паразитів.

Нарада почалась загальною гутіркою. Кожний оповідав про те, що чув у селі, що люде говорять про новини, про священика, про кооперативу. — Відтак після такого вступу перейшли на поважну розмову. Перший забрав голос голова кооперативи такими словами:

— „Шановні панове, ми свою ціль частинно вже осягнули. Доказом того являється сьогоднішнє наше засідання, самий факт, що ми тут зібралися. Я дуже радий, що доля нашої кооперативи, майбутній добробут нашого села спочиває в таких чесних руках. Ми мусимо тепер взятися солідарно, дружно до праці, над розбудовою початого діла. А тепер, дорогі товариші, відкриваю перше засідання управи кооперативи в нашому селі і пропоную слідуєчий порядок денний: 1) Справа помешкання кооперативи 2) Заміщення посади крамаря 3) закуп товарів і їх доставка 4) вільні внески й запити.

Після прочитання порядку денного почалася дискусія. Один радив зробити те, другий тамте. Вкінці всі погодились на одне: 1) помешкання під кооперативу згодився дати на початок цілком безплатно Іван Недобитко, 2) товари постановлено закуповлювати в „Народній Торговлі“. Всі склепи приватні обминати й на кожному кроці та при кожній нагоді бойкотувати, хочби вони навіть продавали для кооперативи свої товари дешевше.

Постановлено повести широку кооперативну агітацію серед місцевих селян. Свої продукти збувати тільки в своїх українських установах. Збойкотувати та відцуратись того, хто замість в кооперативі, купуватиме у приватників.

Найдовше обговорювали справу довозу товарів в міста. З тим справа трудніша, бо не всі селяне мали коні. Тому, що наразі кооператива ще бідна, постановили, щоб член, який має коні, поїхав раз на місяць за товарами. Перший зголосився Гнат Степовий. Йому й доручено було перший раз поїхати до міста, закупити там в Ревізійному Союзі відповідні, потрібні книжки та набрати товарів.

До виконання обов'язків крамаря ухвалено запросити доньку Івана Недобитка, Марусю.

По нараді всі члени управи були задоволені. Дехто закурив цигарку, підкручував довгі козацькі вуся, хитро підморгував й проходячи повз Мошківського склепу, гордо спльовував в його бік. Кожний селянин тепер знав, що за рік за два їх життя

покращає до впізнання. При допомозі кооперативи, гуртом, вони переборють всі перешкоди й заспівають Мошкові прощальну пісню.

— „А ти Гнате, не гайся довго на вечорницях. Піди раніше до дому, вимости воза та приготися на завтра в дорогу. Вважай добре, щоб справився швидко в місті та щей за видна до дому повернув, бо як ніч застане в дорозі, то ще можуть напасти на тебе бандити й забрати всі товари та книги... — Не смійся, хлопче, в нас ворогів досить, — вони покищо скриті і в кожную хвилину можуть зробити нам псікуса“ — сказав Гнатові на прощання голова кооперативи.

— „На добраніч, бувайте здорові, дядьку Панасе, та не турбуйтеся вже дуже про мене. Я все зроблю гаразд і цілий до дому вернуся“ — промовив весело Степовий і підспівуючи якусь гарну пісеньку, почимчикував аж до Ярининої хати,

* * *

— „Добрий вечір, Яриночко, моя галочко. Чи довго чекала на мене?

— „Чого питаєш, хіба не знаєш, що хвилинка без тебе стає для мене роком?... А тут щей клопоту повна голова. Вжей сама не знаю, що мені бідній робити: батько, як здуріли, все тай все говорять мені про нього, нащоїдають кожного дня, хочуть, щоб я таки вийшла заміж за того чорного чорта“...

— „Не журись, моя возулька, — все буде добре. Батько перекрутиться, перетреться. Ти стій на

свому, кажи, що ти його не любиш, не будеш з ним жити. Пройде трохи часу: Петро тимчасом оженився з другою, Марусьєю, а тоді й батько дасть спокій. Позволить за мене вийти заміж. Така моя рада, Ірцю, терпи, бо як кажуть люде: „За терпіння Бог дає спасіння”.

Ірчик з Гнатом ще довго стояли під старою липою, ще довго розмовляли про свої справи, звірялися одне другому, присягали досмертну любов... Щойно, як місяць піднісся високо на небозвід і осяяв цілу землю, Гнат зоглядівся, що йому пора вже йти до дому. Він згадав Кривогубові слова і йому зробилося моторошно.

— „Хочеш йти вже, Гнате?“ зашебетала Ярина — „а може ще хвилиночку? Ще разочок поцілуй, Гнате... Нехай ті хвилини на віки залишаться в моїй пам'яті... Ще разочок... ще..... Ох лишенько, чого я нещаслива?. Чому я не маю такого батька, як інші дівчата?.. Ярина задумалась... Порозходились.

IX.

Гнат Степовий, попрощавшись з Яриною, поволікся помаленьку до дому. Він про щось міцно думав. В його голові проскакували блискавкою різні думки: кооперація, її майбутнє, Ярина, Петро, старий Терешко. Найбільш за все закорінилися в його голові Петрові слова, сказані Ярині при зустрічі з нею. Він не знав і не уявляв собі, як скінчаться його порахунки з Хвальковським. Хвилинами був навіть сам на себе сердитий, гнівався також на Ярину:

— „І хіба то варт зза дівчини наживати собі ворогів. Або йому що, тому Петрові. Він може мене колись зза вугла вдарити оскілкою або дручком в голову і вбити на місці. Чи то варто віддавати життя за „чорнії брови, уста малинові?“—Варто — бо любов, — то вогонь, — гратися з нею не можна“, — вирішив Гнат в останнє, увійшовши вже на своє подвір'я.

Гнат швидко очунявся зо своєї задуми й давши коням обрік, почав швидко мостити воза. Хотів чим скорше виїхати, бо на дворі вже світало. — Мусів спішитись, дорога перед ним була далека.

За годину все було готове. Гнат виїхав. Поки добрався до лісу, вже цілком розвиднилось. Перші соняшні проміння впали на пробуджену з твердого нічного сну буйну волинську природу. Степовий не хотів вже спати, тай не міг. Чудовий весняний ранок очарував його своєю красою та приємним запахом лісових квіток. Він забув про втому, забув про те, що цієї ночі він зовсім не спав, забув про свої любовні турботи..... Хотів лиш мріяти, жити з природою, кохатись в її барвах...

Гнат вже минув ліс. Проїхав добру половину дороги і ще не міг вирватися з того сну, який огорнув його романтичну душу. Він ще був під враженням природи. Очунав щойно тоді, коли йому показалися верхівлі мійських забудовань. Він тоді пригадав собі, пощо їде до міста, нагнав коні і по двохгодинній їзді, опинився коло рогатки.

Вже вибила одинадцята година, коли Гнат,

вмістивши коні в заїздному домі, почав полагоджувати свої справи. Зайшов найперше до Відділу Ревізійного Союзу. Тут почали його розпитувати про те, як люде відносяться до кооперативи, що говорять про інструктора, про священника — русотяпа і взагалі про всі сільські новинки. Степовий не вправлявся оповідати.

Гнат був дуже задоволений, що так прихильно з ним всі розмовляють та так чемно поводяться. Він жеж частенько бував в гміні, але там не те. Там всі деруть голови до гори. Там навіть помічник секретаря не хоче з ним говорити. Про вїйта, то нема чого й згадувати. А тут сам інспектор йому руку подає й розмовляє, мов з колегою.

— „Таж тут свої люде, то не те, що в гміні. Там всі чужі. — Як то воно добре. Вони про все розпитують, всім цікавляться. В кожному ділі добру пораду можуть дати. За такими людьми можна скрізь йти, навіть у вогонь”...

Інспектор Ревізійного Союзу довго розмовляв з Гнатом. При кінці подав йому найважніші вказівки, як має вести книговодство. Навчив його, якщо та де має записувати. Пізніше дав йому багато кооперативної літератури, брошур, афіш і т. ін. і вкінці, попрощавшись зо Степовим, випровадив з ним до Народньої Торговлі, одного свого урядовця, з дорученням допомогти книговодові закупити необхідний на початок для кооперативи крам.

За кілька годин все було полагоджене. Гнат зложив пакунки на віз і рішив ще вступити до

книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка й купити для кооперативи де-які газети.

Завідуючий книгарнею завів з Гнатом розмову. Радив їхній кооперативі заперенумерувати собі деякі часописи, накупити книжок і провадити культурно-освітню працю в селі при допомозі кооперативної читальні та бібліотеки. Радив також негайно створити аматорський гурток і давати вистави, якіб мали пропагандово-кооперативний характер. Це на його думку найкраще допомоглоб усвідомити село, розбудити в ньому, виспані довголітньою неволею, національні почуття, національну гідність та гордість і показати наочно, як приватник винищує темного українського хлібороба, висисає його кров. Степовий обіцяв, що про все це він доложить кооперативній раді й приложить своїх старань, щоб перевести в життя добрі поради книгаря.

* * *

Коли Гнат вийшов з книгарні, на дворі вечеріло. Останні проміння заходячого сонця освітлювали ще соборну церкву, вигравали на людських обличчах. Гнат нагло затримався... Глянув на другий бік вулиці. Рушив далі йти. Знов пристанув. Ще раз поглянув в тамтой бік і очам своїм не давав віри. Він наглянув Петра Хвальковського. Бачив добре, як той виходив з Мошком з півярні. Гнат задумався і в його голові промайнула страшна думка:

— „А може Петро підкуплений Мошкою? може вони вдвох стережуть його, сліdkують? Може хочуть ограбити по дорозі?”

Гнат вже довше не затримувався. Погнав мов вітер, мерщій до коней і перевіривши поверховно свої товари, поїхав до дому.

* * *

Вже сонце зовсім осіло на землю. Починало темнішати на дворі. Степовий гнав, що мав сили, свої коні. Поспішав, щоб чим скорше проїхати полем і вїхати в село. Там він вже нічого не боявся. Гнат проїхав добру половину дсроги. На дворі цілком стемніло. В тому місці була погана дорога, а ще до того проходила через глибоке, обросле з обох боків, кущами провалля. Гнат звільнив трохи коні. Запер в собі дух. Оглядався на всі боки.

По середині провалля почув несподівано різкий, пронизливий крик:

— „Ой, ой! — Рятуй-те!!

Ой, хто в Бога вірить ря-ту-й-те!!

Ой! Гину, вміраю, ря-ря-ря-туй!“

Крик нісся з кущів. Гнат ще дужче притаїв у собі дух. Раптом в ньому зродилось бажання врятувати погибаючу душу... Рухом блискавки підвівся з воза й хотів скочити в провалля.

— „А може це підступ? Може мене вороги хочуть в такий спосіб виманити в поле й забити, а крам пограбувати або знищити? підшіптував Степовому інстинкт самоохорони.

Він згадав про Яринині слова. В його очах став Петро з Мошком. Гнат не відважився вже після цього піти рятувати невідомо кого.

Чим дуж погнав коні і в найближчому таки селі постановив переночувати.

Він не хотів наражувати на дальші небезпеки довірене йому кооперативне майно.

Х.

Село пробудилось. Від самого ранку метушня, рух переходить усякі границі. — Стара Василиха, Гнатова мати, прибігла до Кривогуба. Вона питає про сина, що з ним сталося, чому так довго не приїхав?

Кривогуб розводить тільки руками. Він нічого не знає, нічого не може сказати. Василиха біжить вигоном до дому. Вона ляментує:

— „Ох, Боженьку, щоб та кооператива на світ була не родилась! Щоб той чоловік, що її вимував, добра не мав! Запропастили мого сина, мою рідну дитину! Ох, лишенько, мое горе! Хто мене бідну до смерті догляне!“

Скризь рух. Всі селяне повиходили на вигон, але ніхто не знає, що сталося. Розпитують один другого. Нарешті стали на тому, що Гната хтось забив на дорозі.

Кривогуб заразже скликав засідання кооперативної управи і на ньому одноголосно постановлено повідомити про той випадок з Гнатою поліції.

* * *

За яку небудь годину часу приїхав до села заступник коменданта з одним поліціантом. Псча-

лось слідство. Допити в кожній хаті. Виявилось, що вчорашнього дня виїздив кудись сільський гандляр Мошко. Не було вдома цілий день і цілу ніч також Петра Хвальковського.

Ярина заявила на допиті, що Петро погрожував перед нею Гнатові. Сказав, що він ще з тим шупаком порахується „в штири очей”. Завдяки цій заяві велике підозріння впало на Хвальковського і його поліція вважала головним винником Гнатової трагедії. Тому постановлено арештувати Петра. Поліціанти ще довго вертілися по селі. Розпитували у Кривогуба про кооперативу, яку вона має ціль, чи буде провадити також культурно-освітню працю в селі і т. ін. Зайшли також до Мошкової крамниці. Щось поговорили з Жидом і вийшли на вигон. Тут на превелике здивовання донесли поліції, що перед хвилиною повернув в село Петро Хвальковський. Поліціанти зараз же пішли до нього. Перепроводили в дома ревизію, знайшли багато комуністичних летючок поміж куклями соломі в Петровій клуні. Після ревізії Петра арештували й відставили на постерунок.

* * *

Всі люде дивувались з того, що сталося. Всі знали, що в Петра знайдено комуністичні летучки, всі вірили, що Петро вбив Гната.

Ярина побивалась від плачу. Не могла вседіти вдома. Батько потішав її: казав, що то напевно зайшло непорозуміння; — „Петра сьогодні

вечером або ввввтра рано відпустять і все гаразд".
— Але Ярині ходило про щось друге. Вона бо-
ліла за Гнатом, а не за Петром.

* * *

Раптом в південь в село вїзджає Гнат Степо-
вий. Його обличчя бадьоре. Погляд веселий. Весь
всміхнений.

Відразу, з першої хати з краю села, повідоми-
ли Гната про те, що його вважали вже забитим, що
Петра арештувала поліція, що найшли в нього ба-
гато комуністичної бібули.

Гнат мовчав. Ані пари з уст не пустив і щой-
но по приїзді до Кривогуба, розказав йому цілу
свою пригоду. Панас Кривогуб не сумнівався в то-
му, що всі крики в кущах над проваллям були ді-
лом Петра та Мошка. Голова був також перекона-
ний, що Хвальковський є запродавець, людина
шкідлива не тільки для кооперативи, але для ціло-
го українського народу. До управи Петро ввійшов
тільки тому, щоб шкодити розвитку кооперативи
й спричинитись в дальнішому до її занепаду.

Крім Гната і Кривогуба про те, що сталося в
ночі над проваллям, ніхто в селі не знав.

* * *

Тогож таки дня Кривогуб завідомив постеру-
нок в селі В..... про те, що Гнат Степовий—книго-
вод кооперативи, вернувся о 12-ій год. дня цілий та
здоровий. При тому всьому подав свій здогад, що до
криків у проваллі та що до ганебної ролі в цьому

ділі Петра Хвальковського, скарбника кооперативи

* * *

Хоч і Гнат і Панас тримали в таємниці те, що могло, на їхню думку, статися з Гнатом впровадлі, колиб він був поспішив на рятунок, одначе ва кілька годин вже майже всі сільські кумасі говорили про Гнатову подоріж з міста.

Кожна баба казала по своєму, кожна додавала щось нового. Гнат Степовий виріс в очах селян майже на героя. Всі вихваляли його прозірливість і пеклування про громадське майно. Петра натомість ненавиділо ціле село. Всі вважали його чужинецьким наймитом і запродавцем. Колиб Хвальковський заявився в той день в селі, ніхто б на його навіть не глянув. Всі спльовувалиб в його бік.

* * *

Петро покищо сидів в арешті. Його справа представлялася цілком погано. Закидали йому передовсім приналежність до т. зв. К.П.З.У. Доказом того були летучки, знайдені підчас ревізії в його хаті. Закидали йому також те, що він нібито попередньої ночі вивісив в одному з недалеких сіл на церкві червоний прапор. Закидали Петрові також цілий ряд протидержавних виступів та висловів і врешті співучасть у зорганізованні підступного, але завдяки збігу обставин, невдалого нападу на кооперативний віз.

Петро ані один з тих закидів не признав одповідаючим дійсності. На всі питання відповідав

або мовчанкою або словом— „ні!“ Видно було на його обличчі здивовання, погорду, байдужність.

Тому що від Хвальковського не вдалося нічого видобути, нічого конкретного довідатися, постановлено його відставити до слідчого, повітового судді.

* * *

Село поволі втихомирювалось. Все приходило до спокійного життя. Вряди годи згадував лишень дехто про Петра та розпитував Гната про його пригоду.

Кривогуб заразже на другий день почав переглядати крам, що його привіз Степовий з міста. Уставляв та вкладав його на пришикованих в Недобитковій хаті полицях. Праця йшла вперед. Все росло, як на дріжджах.

У всьому помагала Панасові Маруся Недобитко. Вона швендалась сюди й туди по кооперативі. Туди щось положить, там переставить якийсь пакуночок, раз-у-раз поглядала на Кривогуба. Маруся, немовби благала своїми чудовими, темно-синіми очима Панаса, щоб він їй розв'язав якусь загадку. Хотіла про щось його запитати. Чогось хвилювалась. Її щось мучило...

— „Невжеж, дядьку, Петро мігби почати з Мошкою якійсь коншахти?“—промовила втиха Маруся й затулилась негайно рукавом своєї блузки.

— „Не вжеж він мігби організувати напад на Гната? — Я цьому не віру й не можу йвати віри. Петра я вважала і тепер вважаю чесною людиною“.

— „А що ти на те скажеш, що в нього знайшли при ревізії комуністичні летучки?“ — Хитро запитав Кривогуб, підкручуючи свої довжезні вуса.

Маруся хвилюю подумала, трошечки змішалась і врешті несміло, опутивши голову вниз, процідила крізь зуби:

— „Цьому то може бути правда, бо Петро вже пів року тому, як тільки прийшов з війська, знюхався з комуністами з сусідніх сіл. Але я вам скажу, дядьку, що Петро ще не був запеклим, ярим комуністом, лишень їх прихильником“...

— „А бач, дочко, я цього не знав. Тепер, коли вже знаю, то ось що тобі розкажу“—говорить спокійненько Кривогуб.

— „Коли Петро знюхався з комуністами, був їхнім прихильником, попихачем, то напевно щось робив для них. Вони його мусили використовувати.

Якщо ти, Марусю, уважно читатимеш наші українські часописи, то довідаєшся, що комуністи викидають величезні мільйони грошей на поширення своєї пропаганди в світі. Через своїх свідомих та несвідомих наймитів і прихильників вони нищать повсюди кожне пробудження національної свідомости в масах.

В наших краях по тих селах, де нема українських господарських, освітніх та культурних установ, наша молодь не знає що робити, бо не має можливости легально й лояльно розвивати свої духовні сили та задовольняти культурні потреби. Гір-

ша частина такої молоді, залишаючись без впливу ідейових, передових одиниць, деморалізується й знижається. до проявлення хуліганських та злочинських злочинів Друга частина свідомо й несвідомо попадає під вплив крайніх елементів і починає розвивати підпільну, нелегальну роботу.

Під вплив таких елементів попав також наш Петро Хвальковський і з їхнього наказу мав поширювати в селі нелегальну літературу й шкодити розвитку нашої кооперативи, як українсько-національному осередкові нашого села; щоб легше досягнути своєї мети, він міг заключити спілку не тільки з нашим Мошком, а навіть з самим люципером!"

Маруся немовби зацікавилася. Вона обдумувала Кривогубові слова. Думала про те, що їй не раз говорив про комунізм Петро. Застановлялась над усім і в кінці прийшла до переконання, що Панас Кривогуб говорить правду. В її темній голові почала прояснюватись Петрова брехлива двохстороння гра. Маруся задумалась і гірко заплакала.....

Кривогубові стало шкода Марусі. Він вже давно чув, що вона кохає Хвальковського. В ту хвилину він подумав, що Маруся плаче за Петром.

Панас одбаче дуже помилявся. У Марусі, що почула вперше вірну характеристику особистої вдачі Петра Хвальковського та його чинів і намірів, пробудилась національна амбіція і їй стало шкода, що вона так довго відносились прихильно до Петра та його товаришів, що намагалися і її зтягнути до

своєї роботи. Вона не могла собі дарувати того, що віддавна, знаючи, що Петро комуніст, кохала його, пропадала за ним, нікому про це не говорила. Маруся Недобитко зрозуміла тепер все й зненавиділа цілим серцем і душою Хвальковського.

XI.

Кооперативна крамниця починала працювати. Крам продавала Маруся Недобитко. Помагав їй у всьому голова кооперативи Панас Кривоғуб та Гнат Степовий. Все йшло, як по маслі. Люди горнулись до кооперативи, як до своєї рідньої установи. День в день збільшувалось число членів. Кожний, навіть найбідніший господар, бажав стати уділовцем кооперативи.

Панас Кривоғуб, поїхавши одного разу до міста за крамом, привіз звідти багато портретів і прикрасив ними стіни крамниці. Були там Шевченко, Франко, Леся Українка, Петлюра, Грушевський та ін.

Селяне, що приходили за покупкою, цікаво приглядалися тим портретам. Вони розпитували, що кожний з тих людей доброго зробив для українського народу. На всі запити мусів відповідати Панас Кривоғуб. Він таки знав, хоч і в скороченні, стару історію України та останніх Визвольних Змагань 1917—20 р.р.

За кілька днів після відкриття кооперативи, вивішено над входовими дверима жовто-блакитний шильдз написом: „Українська Кооператива „Вигода“.

Все йшло на добре, Адміністраційна та судова влада не зробила жадних перешкод в затвердженні кооперативи. Про те все постарався Ревізійний Кооперативний Союз.

* * *

Весна вже доходила до кінця. Починалось літо, а там і жнива наспівали. — Це найвеселіша для хлібороба пора року. В цей час ніхто на селі не дармує. Біля хат можна побачити лишень старих дідів, що бавляться в онуками. Решта людей, хто тільки живий і здоровий, спішить в поле. Чоловіки косять, жінки вяжуть, жнуть, складають в півкони свій дорібок. Скрізь кипить праця. Від ранку до вечора звиваються люде по полях, мов ті мурашки. Вечером вертають до дому з співом на устах.

Спів і регіт хлопців та дівчат весеться ген вигоном аж на край села, до Мелашчиної хати.... Там знов збирається молодь. Ділиться один з другим своїм горем, радостями, вражіннями прожитого дня,

Павас Кривогуб переконався, що Петро Хвальковський був дійсно шкідливою людиною для кооперативи. Тому він після арештування Петра скликав засідання управи, на якому запропонував вибрати другого скарбника. Він висвітлив докладно цілу Петрову справу, розповів про його ганебну роботу і радив на будучність бути осторожними в підбиранню людей. — „З такими людьми, як Хвальковський ми далеко не заїдемо“, — сказав на закінчення голова, — „бо вони для того тільки входять

до Управи, щоб шкодити в праці”.

Всі зібрані вислухали уважно Панасового доповідку і одноголосно, хоч і позаочно, вибрали скарбником кооперативи нового дяка, що недавно прибув на їхню парафію.

Новий диригент був гарною, доброю, справедливою людиною. Він як тільки міг горнувся до культурно-освітньої праці на селі. Хотів усвідомити темні, безпросвітні маси, хотів працювати в селі, ставити вистави, давати концерти національних пісень і т. д. Він і новий пан-отець Іван, якого призначила Духовна Консисторія на місце священника Петра, старалися якнайближче стати до своїх парафіян. Згідно бажання більшості селян, вистарались в Консисторії дозвіл на відправу Служб Божих в українській мові.

Люди не тільки тої самої парафії, але цілої округи, почали сходитись що неділі до церкви, щоб вислухати Службу Божу на своїй рідній мові та почути гарну, усвідомлюючу проповідь священника—Українця.

Хор співав чудово. Всі хлопці та дівчата горнулись до свого лютого п.отця та дирегента. Кожний, навіть найтемніший зелянин, стремив тепер до самоосвітньої праці, бо бачив, що він не сам, що в цій справі йому радо допоможуть його духовні пастирі.

Все в селі немовби переродилось. Всякого роду сектанти, бабтисти, штундисти, пятидесятники і ін-

ша „свідома й несвідома єресь“, якої досить наплодилося тоді, коли настоятелем парафії був отець Петро, почали тепер навертатися до правдивої віри й ходити до церкви.

Пан отець Іван вмів сказати гарне слово на проповіді, вмів побороти закорінену в селі темноту. Він говорив також часто на проповіді про кооперативу. Закликав віруючих записуватись в члени кооперативи, боротись з приватним визиском та з темрявою.

* * *

Панас Кривогуб затирав руки від радості. Він за всім доглядав, над усім тримав свою руку.

— „Ну що, Іване, бачите, що зробилось з нашого села? Хібаб хто пізнав його тепер? Колись, молодь тільки й знала те, щоб когось набити, щось вкрасти, оббріхати один другого, а тепер?“ — каже одного разу, йдучи з церкви, Кривогуб до свого кума Недобитка, — „тепер молодь немовби переродилась. Вони й слухати не хочуть того, що говорять їм оті занадто червоні „ліваки“, що приходить під церкву з сусіднього села“....

— „Ох, куме Панасе, я казав вже не одному, що в мого кума голова мудра, не капуста в ній, ой, ні! — Як вам дякувати за таку величезну прислугу, кумоньку, мій дорогий. Тож та кооператива просто щастя для села. Тут і не обманить ніхто нас і товари купуємо, які тільки самі хочемо і багато грошей тих, які йшлиб в Мошкову кишеню, залишаються в нашій спільній касі. Окрім того свої

люде мають заробіток. От хочби, моя маруся, заробляє таки, Богу дякувати, 20 зл. місячно. Карпо також за довіз товарів дістає 25 зл. А то всеж таки поміч неабияка в господарстві“ — говорить, похитуючись з ноги на ногу, Іван Недобитко.

— „А чи ви чули, що вже відбувся Петрів суд?“ — перебиває несподівано Панас.

— „Ні, не чув! А що, скільки дістав?“

— „Ох, куме, п'ять років найтяжчої тюрми“ — відповідає Іванові голова кооперативи — і zarazже додає: — „але то не шкодить. Нехай покуштує ще казньовного хліба, коли домашній не смакував. Для нас, бачте, ще ліпше, що Петра не звільнили, бо він би нам тільки шкодив. А так за п'ять років!!! Ого! то ми будемо сильні. Тоді ми й двадцяти таких „жовтодзвбів“, як Петро, невлякаємося,“ — вигукнув задоволено Кривогуб.

— „От ви бачили, куме, що тепер всі штунди починають ходити до церкви. Правду ви казали колись, що добрий пастир може багато зробити в селі, може тримати в своїх руках всі розагітовані елементи.

— „Ой, наш отець Іван, то не те, що Отець Петро. Він у всякому ділі може добру раду дати“, — говорить Панасові Недобитко.

— „Та вжеж, що воно правда; добрий пастир завжди повинен дбати про своє стадо.

Від самого ранку гарна погода. Вже й дзвони починають брєвити. Вони скликають людей до церкви. Тут і там на вигоні можна побачити гурт чоловіків, бабів, хлопців та дівчат. У всіх веселий настрій, усмішка на лиці. Спішать на Службу Божу.

Отець Іван також того дня не дармує. Пробудившись зі сходом сонця, він вийшов на подвір'я. Проходючись сюди й туди по росі, раз у раз поглядає на шлях, що веде до церкви. В цей день був в селі празник, священник хотів його відсвяткувати урочисто і тому запросив до себе трьох п.-отців з сусідніх сіл. Він чекав на них і через те нетерпеливився. Нарешті п.-отець успокоївся. Він побачив ген далеко на дорозі стовп курави, а там і фурманку. По якомусь часі вдалося йому розпізнати по конях, що то їде отець Володимир...

Людей в церкві вже було стільки, що трудно протиснутись наперед. Почалась Служба Божа. У всіх селян святочний настрій. Хором упрявляє новий диригент. Хористки і хористи, підєміхуючись один до другого, з захопленням співають церковні пісні в рідній мові. На всіх присутніх робить ця чудова відправа, величезне вражіння.

Службу Божу відправляють чотири священники. Всі вони в пишних ризах і мають величавий святочний вигляд. По кількох годинній відправі служба скінчилась. На амвоні виходить п. от. Іван і різким, пронизливим голосом промовляє:

— „Прийде свято і село,
І ми усі одна родина,
Забудеться на хвилю зло,
Забудеться лиха година.
Під звуки дзвонів та пісень
Мине усім святочний день”

— „Отак, дорогі мої парафіяне, говорить нам поет... А чи ж ми не відчуваємо тої радості, чи ж наші серця не підносять в цей святочний день благальних молитов до Всевишнього з прозьбою допомогти нам працювати на користь нашого бідного, забутого всіма ближнього? Ісус Христос сказаві „Хто відречеться ближнього свого, той Мене відрікся.” — З цих слів ми мусимо витягнути для себе велику науку. Ми мусимо зрозуміти, що жити треба не для себе, а для друзів своїх, отих бідолах бездомних та безталанних, які му-чаться в злиднях завдяки своїй несвідомості. Ми мусимо свого ближнього усвідомити, просвітити, допомогти йому побороти його ворогів.

Між вами, мої дорогі, є люди, які дбають за ціле село, за всіх своїх бідніших братів. Ті люде за-ложили в нашому селі кооперативу, визволили своїх темних братів від лихварів. Я бачу, що тепер село цілком переродилось: люде ходять до церкви, працюють в кооперативі, усвідомлюються. Через усвідомлення, культуру і добробут ми нищимо не-тільки злиднів, а головно безбожництво, сектан-ство й різні завадто крайні політичні, соціальні й

національні напрямки, які так прибавляють нашу молодь, коли своєчасно не задоволиги її духових та культурних потреб.

Поміж нашого народу зявилося безліч ріжних лжепророків та засліплених баламутників нашого релігійного і соціального життя. Вони хочуть вибити й викорінити з голов віруючих слово Бог, слово віра. Вороги знають, що доки в серцях людей палає вогонь до ближнього, стремління приподобатись Богові своїми добрими вчинками, доти їм не вдасться запровадити панування грубих матеріяльних сил та інстинктів. В теперішніх тяжких часах ми повинні гартувати свої душі, повинні брати приклад з життя Нашого Господа Ісуса Христа. Ми повинні подібно Йому опертися спокусам нечистого духа і словами: „Геть від мене, сатано!” відповідати на всі щирі й нещирі обіцянки запровадження не Божого, а людського раю на землі.

Окрім того ми повинні єднатися в спільну семью, бо тільки в єдності сила. Ми повинні також освідомлюватись, знати „яких батьків, чії ми діти“?

Так, мої дорогі, пригадую вам ще раз, що поки ми не почнемо щиро й свідомо переводити в наше життя Заповіти Евангельської правди, доти нас будуть роз'їдати і розєднувати ріжні лженаукові і лжерелігійні напрями і течії.“

Стережиться лжепророків,
Що до вас приходять
Та по селах і оселях
Слабих овець зводять.
Це вовки! Овечу тільки
Скіру надягнули,
Щоб до себе серед стада
Довіря здобули...
Добре дерево лиш добрі
Овочі все родить,
Так з відродженого серця
Лиш добро виходить.
Із пустої ж деревини
Пустий овоч буде!
По овочах лжепророків
Пізнавайте люде!..."

Священик скінчив і пішов до вітара. По хвилині щойно вийшов і прочитав „заповіді”:

— „Подаю до відома, що мешканець нашого села Гнат Степовий, книговод косперативи, бажає вступити в подружний зв'язок з мешканкою тогож села Яриною Звісною. Хто знає про якісь перешкоди, прошу мене завітати”...

Хвилинка тиши, всі уважно вислухали завітання і почали розходитись по хатах...

* * *

Панас Кривсуб, вертаючи з Недобитком до дому, показав йому великий плакат, що висів на липі біля церкви, додаючи при тому:

— „Он, подивиться, куме Іване, що наш дяк зробив, що зробила кооператива!!!” Підійшли.. Гарно вималюване оголошення приваблювало до себе. Іван Недобитко прочитав: „— Позір!!! Заходами „Кооперативи Вигода” відбудеться на храмове свято в нашому селі вистава п. з. „Невольник”—драма в V діях. Після вистави концерт хору і танці до рана. Ціни доступні. Початок о год. 6 вечора. — Управа Кооперативи“.

Іван Недобитко був ошоломлений. Нейняв просто віри, що в них відбудеться вистава.

Панас мусів йому розповісти про те, як дяк в організував аматорський гурток, як вивчили ролі, як дозвіл дістали і т. д.

* * *

Село відсвяткувало своє храмове свято пишно, весело й урочисто.

На виставу зійшлося стільки людей, що не можна було носа всадити, не було просто чим дихати.

Був представник від Ревізійного Союзу. Він мав вступне слово. Окрім того зійшлося також багато інтелігенції, священиків та дяків з дооколичних сіл. Аматори відіграли свої ролі чудово. Гості плакали. Зворушенню не було кінця. Концерт кооперативного хору був також гарний.

По тій виставі селяне вперше переконались, що таке усвідомлююча праця та яку користь приносить для села кооперативна установа...

За кілька тижнів відбулось також Гнатове весілля. Зійшлося на нього майже ціле село...

Зближалась осінь. Вже на полях не видно було півкп, стерню позагоровано, сонце ще кидало свої проміння на землю, але мало гріло.

Недобитко ходив ще по дворі. Заглядав біля господарства. Запорував на ніч худобу, щось обдумував, врешті зайшовши до хати промовив до Насті: — „Тепер, моя Настуню, ми не будемо голодати ніколи, нам буде поводитись добре. От, бач, завдяки тому, що Маруся нам приносить кожного місяця гроші з кооперативи, я ще не продав ані одного пудика. — Маю надію, що так обійдемося аж до весни, а там, як все подорожчає, продамо і матимемо гроші. Зможимо й хліва собі побудувати”.

Настя потакувала головою й по хвилиночці надуми промовила:

„А бач, чоловіче, що і з нічого можна дещо зробити і під час кризи можна жити!!?“

3280

Луцьк, Друкарня М. Збара

ТЕОФАН ЛЕБІДЬ.

ЩО РОБИТИ?

Львів. Бібліотека
АН УРСР

„РІДНИЙ КОЛОС“

в Луцьку

— 1936 —